

TRASA II. GNIEZNO – Kłecko – Wągrowiec – Tarnowo Pałuckie – Łekno – Żnin – Wenecja – Gąsawa – Biskupin – Marcinkowo Górne – GNIEZNO

GNIEZNO – patrz trasa I

KŁECKO

Miasto w pow. Gnieźnieńskim (2600 mieszkańców), położone nieopodal jezior: Kłeckiego i Gorzuchowskiego. Od IX do XIII w. wznosił się tutaj wczesnośredniowieczny gród obronny. Miasto lokowane najprawdopodobniej w 1265r. na szlaku handlowym do Kołobrzegu, stanowiło w tamtym czasie własność królewską. W 1313 r. rozegrała się tutaj bitwa, która przypieczętowała starania ks. Władysława Łokietka do panowania nad Wielkopolską. W 1656r. Oddziały polskie Stefana Czarnieckiego poniosły tutaj klęskę w bitwie ze Szwedami. Kłecko zapisało się w historii aktywnym udziałem w powstaniu wielkopolskim 1918/19 oraz obroną miasta we wrześniu 1939 r. W narożniku rynku zachował się późnogotycki kościół św. Jerzego i św. Jadwigi. Na płn. od rynku, po prawej str. drogi do Wągrowca pozostałości dawnego grodu piastowskiego z częściowo zachowanym wałem obronnym.

WĄGROWIEC

Miasto powiatowe (25 tys. mieszkańców) nad rzekami Wełną, Nielbą i Strugą Gołaniecką oraz jez. Durowskim. Nieformalna stolica zachodnich Pałuk – regionu historyczno-kulturowego na pograniczu Wielkopolski z Pomorzem i Kujawami. Jako miasto wymieniany od 1381 r. Aż do 1796 r. własność zakonu Cystersów, którzy po przeniesieniu w XV w. z pobliskiego Łekna, mieli tutaj swoją siedzibę. Na południe od rynku, pochodzący z XVI w. trójnawowy kościół farny św. Jakuba. Późnogotycki z cegły, z późnorenesansowymi szczytami. Na ścianach prezbiterium zachowane liczne charakterystyczne wgłębienia, tzw. dołki pokutne. Nad wejściem od strony zach. figura św. Jakuba. Nawa główna i prezbiterium nakryte sklepieniami gwiazdzistymi. Na belce

tęczowej zachowana późnogotycka grupa pasyjna z końca XVI w. Z tego samego okresu ołtarz główny i ołtarz w kaplicy MB Różańcowej oraz ambona. Przy kościele pomnik, urodzonego w Wągrowcu ks. Jakuba Wujka, autora pierwszego przekładu Biblii na jęz. polski. Nieopodal kościoła budynek dawnego gimnazjum z końca XIX w., w którym w 1889 r. zdawał maturę Stanisław Przybyszewski. Na zach. od kościoła farnego zespół dawnego opactwa cystersów. Obecnie barokowy, złożony z trójnawowego kościoła Wniebowzięcia NMP oraz przylegającego do niego od strony południowej i wschodniej klasztoru z czworobocznym wirydarzem. Spalone w 1945 r. zabudowania odrestaurowano w 1978 r. W kościele gotycka rzeźba MB z Dzieciątkiem z 1510 r. Osobliwością miasta jest tzw. bifurkacja, czyli skrzyżowanie rzek Wełny i Nielby, położone na wsch. od centrum miasta. W rzeczywistości jest to stary, sztuczny przekop, wykonany przed 1830 r. Nieco dalej, na skraju miasta, przy szosie do Gniezna, na zalesionym wzgórzu, zachowany kamienny grobowiec rotmistrza Jana Łakińskiego, wykonany w poł. XIX w. w kształcie piramidy. Nieopodal niego barokowa kolumna, zwieńczona metalową figurą konia. Wyjeżdżamy ulicą Skocką i jedziemy drogą nr 19

TARNOWO PAŁUCKIE

Miejscowość w gm. Wągrowiec, przy drodze do Żnina, na pn. od jez. Rgielskiego. Po raz pierwszy wzmiankowana w 1218r. jako własność cystersów z Łekna. W 1370r. uzyskała lokację na prawie niemieckim, jednak jeszcze w tym samym wieku utraciła status miasta.

Na wzniesieniu w centrum wsi drewniany kościół św. Mikołaja z 1374r., jeden z najstarszych w Polsce, który zgodnie z miejscową legendą przypląnął tutaj podczas wielkiej powodzi. Jednonawowy, na rzucie prostokąta, z wyodrębnionym prezbiterium od wschodu i wieżą konstrukcji słupowo-ramowej od zach. Wyposażenie wnętrza z XVI-XVIII w. Ołtarz główny późnorenansowy, dwa boczne barokowe. Szczególne zainteresowanie wzbudza wspaniała polichromia pokrywająca wnętrze kościoła: nawę

główną, prezbiterium i zakrystię, uznawana za jedną z najcenniejszych w Polsce. Przedstawia ona liczne sceny biblijne, świętych z zakonu cystersów oraz ornamenty roślinne.

ŁEKNO

Duża wieś w gm. Wągrowiec, na wsch. brzegu jez. Łekneńskiego. Po raz pierwszy wymieniona w bulli z 1136r. jako siedziba kasztelanii. Od XII do pocz. XV w. siedziba klasztoru cystersów, później przeniesiona do Wągrowca. W latach 1370 -1888r. miasto. Zachowany miejski układ urbanistyczny z dawnym rynkiem, pozostałości grodziska stożkowatego z XIII- XIV w. oraz rotundy z XI w. Późnogotycki kościół św. Apostołów Piotra i Pawła z XVI w. na miejscu wcześniejszego z I poł. XIII w. Trójnawowy, pseudo-bazylikowy z cegły i ciosów granitowych. Wyposażenie wnętrza późnorenesansowe i barokowe. W dawnej kaplicy św. Józefa epitafium naczelnego prezesa Wielkiego Księstwa Poznańskiego Josepha von Zerboni di Sposetti.

ŻNIN

Miasto powiatowe (ponad 14 000 mieszk.) w woj. kujawsko-pomorskim, położone pomiędzy jeziorami Żnińskim Dużym i Małym. Uznawany za nieformalną stolicę Pałuk – regionu historyczno – etnograficznego w północno – wschodniej Wielkopolsce. W Żninie urodzili się Jan i Jędrzej Śniadeccy oraz Erazm Gliczner.

Nazwa miasta pochodzi od staropolskiego określenia żniwiarza – żnieja. Według lokalnej tradycji to właśnie tutaj miał swoją siedzibę brat św. Wojciecha - Sobiebór. Po raz pierwszy miejscowość wymieniona w dokumencie z roku 1118. Lokacja miasta najprawdopodobniej w 1263 r. Żnin był nie tylko osadą targową, lecz także siedzibą kasztelanii i ośrodkiem dóbr arcybiskupa gnieźnieńskiego. Po zniszczeniu spowodowanym najazdem krzyżackim w 1331 r. , Żnin ponownie otrzymał prawa

miejskie w 1350 r. Wówczas też wokół miasta wzniesiono obwałowania, które rozebrano dopiero na początku XIX w.

Warto zobaczyć

Najstarsza część miasta rozpościera się wokół czworobocznego rynku, którego centralne miejsce zajmuje gotycka **wieża ratuszowa** z poł. XV w. U dołu kwadratowa, wyżej pobudowana została na planie ośmioboku. Od 1963 r. siedziba muzeum (pierwotnie PTTK, a od 1978 r. Muzeum Ziemi Pałuckiej) z ekspozycją poświęconą dziejom miasta i wybitnym ludziom Żnina. Na narożniku rynku, w budynku dawnego magistratu znajduje się **Muzeum Ziemi Pałuckiej**, w którym prezentowana jest etnografia Pałuk i historia żnińskiego drukarstwa. W tym samym budynku znajduje się także jedyne w Europie **Muzeum Sportów Motorowodnych**. Nieopodal wieży ratuszowej usytuowany jest **pomnik Jędrzeja Śniadeckiego** – urodzonego w Żninie wybitnego chemika, biologa i lekarza, twórcy polskiej terminologii chemicznej. Na wsch. od rynku wznosi się gotycki **kościół farny** p.w. św. Floriana. Obecna budowla pochodzi z pocz. XV w. jednak przy jej budowie wykorzystano granitowe ciosy z wcześniejszego kościoła romańskiego. Swą barokową formę kościół otrzymał podczas przebudowy w latach 1792 – 95. Znacznie młodsza jest wysoka wieża zwieńczona blaszanym hełmem, którą dobudowano dopiero w latach 1910 – 24. Najstarszym zabytkiem żnińskiej fary jest późnogotycka grupa pasyjna z 1. poł. XVI w. na belce tęczowej. Wyposażenie kościoła ma jednak charakter barokowy i późnoklasycystyczny. Warto także zwrócić uwagę na marmurową płytę ku czci braci Śniadeckich ufundowaną w 1863 r. przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, a odsłonięta tutaj w 1866 r. przez Karola Libelta. **Tablice pamiątkowe** poświęcone Jędrzejowi Śniadeckiemu i jego bratu Janowi – wybitnemu matematykowi i astronomowi, rektorowi Uniwersytetu Jana Kazimierza w Wilnie znajdują się także na budynku liceum przy ul. Sienkiewicza i na miejscu ich domu rodzinnego przy ul. Śniadeckich 4. Tuż obok kościoła farnego możemy zobaczyć brązowe **popiersie Jana Śniadeckiego** z 1968 r. . Po drugiej stronie ulicy 700-lecia w

klasycystycznym dworku biskupa Stefana Łubieńskiego z końca XVIII w. (tzw. **sufraganii**), mieści się **Muzeum Sztuki Sakralnej** z bogatą kolekcją rzeźb, malarstwa, naczyń, szat i ksiąg liturgicznych.

W centrum warto obejrzeć także poewangelicki **kościół** p.w. NMP Królowej Korony Polskiej, neogotycki z 1909 r. Na wsch. skraju miasta, przy drodze do Inowrocławia położone jest natomiast przedmieście Góra (dawniej samodzielna osada) z wczesnogotyckim **kościółem** św. Marcina z XIV w. Na położonym tuż obok cmentarzu znajduje się m.in. zbiorowa mogiła 100. Żydów zamęczonych w latach 1942-43 w obozie w Murczynie.

W sezonie letnim ze Żnina kursuje do Wenecji, Biskupina i Gąsawy jedyna w Polsce kolejka o szerokości toru 600 mm. Uruchomiona w 1894 r. służyła pierwotnie do transportu płodów rolnych i innych towarów oraz osób do cukrowni lub stacji kolei normalnotorowej w Żninie. W okresie swojego największego rozkwitu całkowita długość wszystkich linii kolejki wynosiła 79 km.

WENECJA

W okolicach Żnina znajdują się aż trzy miejscowości o nazwach znanych europejskich miast: Wenecja, Rzym i Paryż. Nazwa Wenecja, jaką nosi miejscowość położona zaledwie 5 km na płd. od stolicy regionu, najprawdopodobniej nawiązuje do jej położenia wśród licznych jezior.

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana została w roku 1390, jako własność Mikołaja z Chomiąży, któremu przeciwnicy nadali niezbyt miły przydomek „Krwawego Diabła Weneckiego”. Wspomniął o nim nawet Adam Mickiewicz w I księdze „Pana Tadeusza” pisząc:

„...A chłopci żegnali się mówiąc, że po świecie
Jeździ wenecki diabeł w niemieckiej karecie...”

Osada, która rozwinęła się obok zamku w dokumentach z XIV i XV w. bywa nazywana miastem. W 1420 r. wnuk Mikołaja, o tym samym imieniu, dokonał wymiany dóbr z arcybiskupem gnieźnieńskim, wskutek czego Wenecja znalazła się w rękach kościelnych.

W Wenecji zachowały się ruiny ceglano-kamiennego **zamku** wzniesionego na planie kwadratu, zapewne w 2. poł. XIV w. jako siedziby rycerskiej. W późniejszym okresie zamek został rozbudowany przez prymasa Mikołaja Trąbę lub prymasa Wojciecha Jastrzębca z przeznaczeniem na rezydencję arcybiskupów i więzienie dla heretyków. Jako jeden z pierwszych zamków w Polsce został też przystosowany do obrony artyleryjskiej. W latach 70. XV w. ówczesny właściciel zamku arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski Jakub z Sienna, w celu pozyskania budulca na swoją nową siedzibę w Żninie nakazał jednak jego rozbiórkę. W latach 1967-84 pozostałości budowli zabezpieczono jako trwałą ruinę. Tuż obok dawnych zamkowych murów znajduje się uruchomione w 1972 r. najstarsze w Polsce **Muzeum Kolei Wąskotorowej**, w którym zgromadzono największy w Europie zbiór eksponatów związanych z kolejką o rozstawie torów 600 mm: parowozów, lokomotyw spalinowych, wagonów osobowych, bagażowych i towarowych, drezyn motorowych i ręcznych, a także szeregiem drobnego sprzętu związanego z funkcjonowaniem kolejki. Zgromadzone w weneckim muzeum eksponaty zaprezentowane są w formie dworca kolejowego z poczekalnią, niezbędnymi urządzeniami technicznymi i peronami, przy których ustawione są różne składy pociągów.

W centrum miejscowości znajduje się neogotycki **kościół p.w. Narodzenia NMP** z wysoką wieżą, wzniesiony w latach 1869 – 72.

GĄSAWA

Wieś gminna, a w przeszłości także miasto, położona nad jez. Gąsawskim ok. 9 km na płd. od Żnina. Nazwę zawdzięcza przepływającej przez jezioro rzeczce Gąsawce, która z kolei pochodzi od gęsi. Stacja końcowa wąskotorowej Żnińskiej Kolejki Powiatowej.

Po raz pierwszy wymieniona została w dokumencie z roku 1145, w którym jej ówczesni właściciele Nałęczowie nadali ją klasztorowi benedyktynów z Trzemeszna. W 1227 r. odbył się tutaj słynny zjazd książąt piastowskich, zwołany przez księcia wielkopolskiego Władysława Laskonogiego, którego celem było pogodzenie zwaśnionych krewniaków i omówienie kwestii wzajemnego dziedziczenia swoich dzielnic, a co za tym idzie przyszłe ponowne zjednoczenie kraju. Prawa miejskie Gąsawa otrzymała na mocy przywileju króla Władysława Jagiełły w 1388 r. i posiadała je aż do 1934 r. W 1600 r. miejscowość gościła słynną poznańską Akademię Lubrańskiego, która przeniosła się tutaj na pewien czas z Ostrowa Tumskiego z powodu zarazy. W 1794 r. w Gąsawie stacjonowały idące na Bydgoszcz oddziały gen. Jana Henryka Dąbrowskiego.

O miejskiej przeszłości Gąsawy przypomina prostokątny rynek, w którego północnej części znajduje się piękny modrzewiowy **kościół p.w. św. Mikołaja** z 1674 r. W 1817 r. dobudowano do niego murowaną kaplicę p.w. św. Antoniego. Wyposażenie wnętrza późnobarokowe z 1. poł. XVIII w. Znacznie starsza, bo pochodząca z 1. poł. XVI w. jest znajdująca się na belce tęczowej późnogotycka grupa pasyjna. Podczas remontu dachu i ścian zewnętrznych w latach 1998-99 w kościele odkryto niepowtarzalny gotycki układ belek szkieletu i bogatą więźbę dachową, a także niezwykle cenne, lecz przez 150 lat przykryte tynkowaną trzcina malowidła na stropach i ścianach, pochodzące z początków XVIII w. Obok kościoła drewniana **dzwonnica** z przełomu XVIII i XIX w.

BISKUPIN

To jedna z najbardziej znanych miejscowości nie tylko w Polsce, ale i w Europie Środkowej. Odkryta w latach 30. XX w. na półwyspie jeziora Biskupińskiego doskonale zachowana osada obronna sprzed 2700 lat nazywana bywa niekiedy „Polskimi Pompejami”. W 1994 r. rezerwat archeologiczny w Biskupinie uznany został za Pomnik Historii.

Nazwa miejscowości została po raz pierwszy wymieniona w bulli papieża Innocentego II z 1136 r., W 1933r. Kierownik tutejszej szkoły Walenty Szwajcer dokonał tutaj przypadkowo odkrycia, które zapoczątkowało “karierę” Biskupina. W następstwie zapoczątkowanych w roku następnym badań archeologicznych odsłonięto bardzo dobrze zachowane pozostałości dużej osady tzw. kultury łużyckiej datowanej na ok. 747 – 722 r. p.n.e. Osada pierwotnie znajdowała się na wyspie, a ze stałym lądem połączona była drewnianym mostem o dł. ok. 120 m. Znajdowało się w niej 106 dwuizbowych domostw ułożonych w 13 rzędach, wzdłuż 11 ulic, połączonych jedną owalną drogą. Całość otoczona była drewniano – ziemnym wałem o dł. ok. 460 m i wysokości 6 m, a na zewnątrz falochronem z dębowych pali wbitych pod kątem 45 stopni w brzeg i dno jeziora. Do środka osady prowadziła wysoka na ok. 9 m strażnica z szeroką na trzy metry bramą wjazdową, przy której znajdował się plac targowy skupiający życie mieszkańców. Szacuje się, że w szczytowym okresie świetności osadę w Biskupinie zamieszkiwało ok. 1200 ludzi. Gród został poważnie zniszczony ok. 600 r. p.n.e. prawdopodobnie w wyniku walk międzyplemiennych. Mieszkańcy opuścili ostatecznie osadę wskutek podniesienia poziomu wody w jeziorze, która uniemożliwiła jego dalsze zamieszkiwanie. Odkrycie osady w Biskupinie stanowiło w okresie międzywojennym jedną z największych sensacji archeologicznych na skale europejską.

W 1950 r. utworzono tutaj **Rezerwat Archeologiczny** o pow. ok. 24 ha - oddział Muzeum Archeologicznego w Warszawie. Szczególna uwagę zwraca okazała

rekonstrukcja fragmentów osady obronnej z mostem, bramą wjazdową, palisadą i dwoma rzędami chat.

W znajdującym się na terenie rezerwatu **pawilonie muzealnym** warto obejrzeć stałą wystawę poświęconą historii Biskupina od czasów późnopaleolitycznych myśliwych, zbieraczy i rybaków aż po późne średniowiecze. Na terenie części rezerwatu prowadzone są prace z zakresu tzw. archeologii doświadczalnej. W sąsiedztwie pawilonu muzealnego znajdują się zagrody, w których hodowane są owce wrzosówki, koniki polskie (tzw. tarpány) oraz bydło czerwone rasy nizinnej. Na niewielkich poletkach doświadczalnych naukowcy prowadzą eksperymenty ze sprzężającą orką za pomocą radła ciągnionego przez woły.

Na uwagę zasługuje także autentyczna **zagroda pałucka** z 2 poł. XVIII lub pocz. XIX w., przeniesiona tutaj w 1974 r. ze wsi Biskupin. Kryta strzechą chata z charakterystycznym podcieniem, mieści niewielką ekspozycję etnograficzną.

W sezonie letnim po jeziorze Biskupińskim pływa statek wycieczkowy „Diabeł Wenecki”, którego przystań znajduje się na terenie rezerwatu.

Od 1995 r. na terenie rezerwatu i w jego najbliższym otoczeniu, w każdym trzecim tygodniu września odbywa się **Festyn Archeologiczny**. Liczba odwiedzających w tym czasie Biskupin turystów sprawia, iż jest to jedna z największych tego typu imprez w Europie.

MARCINKOWO GÓRNE

Niewielka osada przy drodze do Gniezna, w której zobaczyć można pomnik zamordowanego tutaj 24 XI 1227 r. księcia krakowskiego i sandomierskiego Leszka Białego. Książę był uczestnikiem odbywającego się w Gąsawie zjazdu potomków pierwszych Piastów. Przeciwni prowadzonym tam układom byli dwaj inni piastowscy książęta: Władysław Odonic i pomorski Świętopełk. Z inspiracji tego drugiego Gąsawę najechała banda zbirów, która zaskoczyła Leszka w łaźni. Książę zdołał wprawdzie zbiec, lecz w okolicach Marcinkowa skonał od odniesionych ran. W roku 1927, z

fundacji ówczesnego właściciela wsi Konstantego Godzimirskiego wzniesiono mu pomnik, dłuta Jakuba Juszczyka. Zniszczony w 1940 r. przez hitlerowców został odtworzony w 1973 r. przez Rudolfa Rogattego. W pobliskim **dworze** z 1. poł. XVIII w. niewielka **Izba Muzealna** poświęcona zamordowanemu piastowskiemu księciu.